

УДК 630*502.7

**Ю.Ю. ТУНИЦЯ, Г.Т. КРИНИЦЬКИЙ, М.П. КОЗЛОВСЬКИЙ,
В.Д. БОНДАРЕНКО, І.В. ДЕЛЕГАН, П.Т. ЯЩЕНКО**

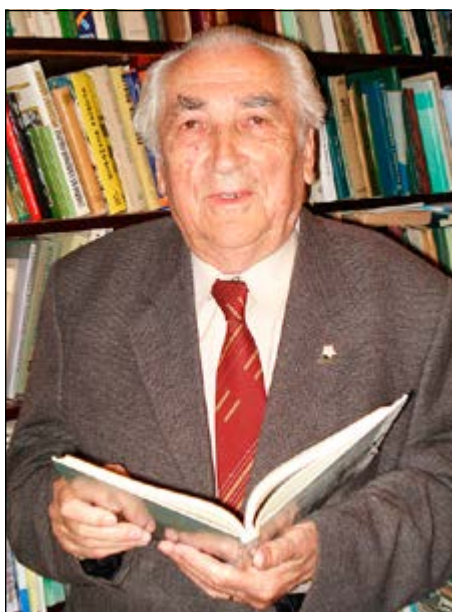
ГІДНИЙ СИН КАРПАТ (З НАГОДИ 95-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО СТЕПАНА СТОЙКА)

Степан Михайлович Стойко – головний науковий співробітник Інституту екології Карпат НАН України (нині – на пенсії), доктор біологічних наук, професор, Doctor honoris causa Зволеньського технічного університету, дійсний член Лісівничої академії наук України, почесний член Українського ботанічного товариства та Наукового товариства імені Т. Шевченка, лауреат Державної премії в галузі науки і техніки. Наукова діяльність проф. С.М. Стойка пов'язана з регіонами Карпат, Розточчя та частково – Західного Поділля. Основні наукові напрями – лісознавство, лісова екологія, геоботаніка, фітогеографія, заповідна справа, геосозологія. Наукові здобутки викладено у десяти наукових і науково-популярних монографіях та близько 500 наукових працях, з яких понад 60 опубліковано у зарубіжних виданнях. Наукова та природоохоронна діяльність проф. С.М. Стойка відома і в зарубіжних країнах та здобула широке визнання. Під керівництвом проф. С.М. Стойка захищено 12 кандидатських дисертацій, чимало його учнів стали докторами наук та професорами.

Стойко Степан Михайлович народився 14 березня 1920 р. у родині священика у гірському селі Кричево Закарпатської області. У період Чехословаччини у стародавньому м. Хусті у 1938 р. закінчив класичну гімназію. Працював учителем у с. Новоселиця. У 1938-1939 рр. був свідком історичних подій творення Карпатської України. У 1949 р. закінчив лісогосподарський факультет Львівського сільськогосподарського інституту за спеціальністю “Лісове господарство”. Згідно з призначенням працював до 1951 р. в Ужгородському лісгоспі.

Упродовж 1952-1955 рр. С.М. Стойко навчається в аспірантурі в Інституті лісу АН УРСР. Під керівництвом академіка П.С. Погребняка підготував кандидатську дисертацію «Діброви Закарпаття і шляхи підвищення їх продуктивності», яку в 1955 р. захистив в Інституті ботаніки АН УРСР та здобув науковий ступінь кандидата біологічних наук.

Упродовж 1955-1966 рр. читав курс ботаніки на лісогосподарському факультеті Львівського лісотехнічного інституту (тепер – Національний лісотехнічний університет України). У 1962 р. Вищою атестаційною комісією затверджений у вченому званні доцента кафедри ботаніки і дендрології цього навчального закладу.

У 1969 р. С.М. Стойко захистив докторську дисертацію «Дубові ліси Карпатської гірської системи», а в 1980 р. йому було присвоєно вчене звання професора за спеціальністю “Ботаніка” в Інституті ботаніки АН УРСР.

Упродовж 1966-1970 рр. С.М. Стойко працював старшим науковим співробітником у Львівському відділенні Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, а в період 1970-1974 рр. завідував відділом охорони природних екосистем у Державному природознавчому музеї АН УРСР. З 1974 по 2000 рр. був завідувачем відділу охорони природних екосистем в Інституті екології Карпат

НАН України, пізніше – головним його науковим співробітником.

У 1972-2000 рр. працював за сумісництвом професором кафедри фізичної географії (згодом – кафедри раціонального використання природних ресурсів і охорони природи) на географічному факультеті Львівського національного університету ім. Івана Франка. Читав курс “Охорона природи” та спецкурс “Охорона природи у зарубіжних країнах”.

Наукові дослідження проф. С.М. Стойка пов'язані з Карпатами та суміжними регіонами. Серед зонально поширених букових лісів Карпат він виявив

і дослідив реліктові локалітети ялини європейської, дуба скельного, липи широколистої, тиса ягідного, ялівцю козачого, які збереглися з раннього й середнього голоцену й цікаві для з'ясування післяльодовикової історії розвитку рослинності. На основі фітоценохорологічних та геоботанічних методів досліджено закономірності висотної диференціації рослинного покриву в Карпатах. На їх підставі виділено 10 вегетаційних ступенів (висотних рослинних поясів), встановлено варіанти поясності на південно-західному та північно-східному макросхилах Карпат. Вегетаційні ступені мають важливе значення для з'ясування послідовності розвитку лісових формацій у ранньому, середньому, пізньому голоцені, ренатуралізації трансформованих деревостанів, ведення лісового господарства за еталонами природних лісових екосистем.

Під час своїх досліджень учений виявив у Закарпатті острівні локалітети нових для флори України південноєвропейських видів дуба – австрійського (*Quercus cerris* L.), Далешампа (*Q. dalechampii* Ten.), багатоплідного (*Q. polycarpa* Schur) та дослідив їхню ценотичну структуру. Результати багаторічних досліджень підсумовано у монографії “Дубові ліси Українських Карпат: екологічна характеристика, відтворення, охорона” (2009 р.).

З 1960-х років, коли зросла загроза техногенного забруднення довкілля у глобальному вимірі, проф. С.М. Стойко перейнявся проблемою охорони природного середовища. У 1974 р. створив у Львівському природознавчому музеї АН УРСР перший в Україні “Відділ охорони природних екосистем”, співробітники якого порушували питання збереження фітоценофонду, фітоценофонду та цінних у науково-природничому плані екосистем. С.М. Стойко розробив функціональну класифікацію заповідних територій живої і неживої природи, яка стала основою для формування мережі природно-заповідного фонду в Україні (1972 р.). Він був ініціатором та учасником створення природних заповідників, національних природних і регіональних ландшафтних парків, біосферних резерватів у західному регіоні України багатогранного науково-природничого, екологічного, економічного, соціального, етнокультурного значення.

Оскільки Україна має спільні природоохоронні проблеми у прикордонних з іншими державами регіонах, ювіляр приділяв належну увагу створенню транскордонних біосферних резерватів (заповідників) на Попі Івані Мармароському, Розточчі, Західному Поліссі. Спільно з польськими та словацькими вченими обгрунтував створення єдиного в Європі трилатерального польсько-словацько-українського біосферного резервату «Східні Карпати» (208089 га), який ЮНЕСКО включило 1999 р. до міжнародної мережі.

Грунтуючись на вченні академіка В.І. Вернадського про біосферу та ноосферу, а також аналізуючи екологічні наслідки техногенного впливу на взаємопов'язані блоки біосфери – літосферу, гідросферу, атмосферу, педосферу, біотосферу та соціосферу, проф. С.М. Стойко обгрунтував концептуальні положення інтегральної природоохоронної науки – геосо-

зології (від старогрецького “гео” – земля, “созейн” – охороняти, рятувати). В її рамках виділено спеціалізовані природоохоронні дисципліни – фітосозологія (аут- і синфітосозологія), зоосозологія, гідросозологія, педосозологія, созологія надр, созологія повітряного басейну, економічна созологія, правова созологія, созологічна етика, созологічна філософія, созологія космічного простору. Така диференціація природоохоронної науки дає змогу готувати відповідних профільних спеціалістів.

З метою збереження раритетного фітоценофонду проф. С.М. Стойко був ініціатором видання “Зеленої книги України” (1987 р.), в якій обгрунтував синфітосозологічний індекс оцінки раритетних фітоценозів та описав понад 40 рідкісних лісових синтаксонів, які підлягають охороні і занесено до Зеленої книги.

У 2000, 2002, 2010 рр. у гірських річках Карпат періодично стали виникати катастрофічні повені. Досліджуючи їх природні та антропогенні причини, С.М. Стойко обгрунтував систему превентивних лісогосподарських, екологічних та організаційних заходів можливого їх подолання. Він встановив різні види антропогенного впливу на лісові формації – агрокультурний, пасторальний, лісоексплуатаційний, хімічний, мілітарний, пірогенний, лісоексплуатаційний, рекреаційний і визначив шість ступенів натуральності лісових фітоценозів (абсолютно натуральні, майже натуральні, напівнатуральні, частково штучні (культурного походження), майже штучні, повністю штучні). На основі порівняльних екологічних досліджень корінних лісів встановив десять критеріїв визначення у природі пралісових, квазіпралісових та натуральних фітоценозів. Показав багатогранне науково-природниче, екомодельне для лісового господарства та екоосвітне значення пралісових екосистем і обгрунтував потребу їх збереження шляхом заповідання. Не без впливу наукових праць С.М. Стойка МАБ ЮНЕСКО зарахувало букові праліси Закарпаття та Словацьких Бескид (27 тис. га) до списку Світової природної спадщини.

Наукові здобутки проф. С.М. Стойка викладено у численних наукових працях: «Заповідники та пам'ятки природи Українських Карпат» (1966); «Охорона природи Посібник для вчителів» (співавтор М.А. Воїнственський, 1977); «Російсько-український словник термінів лісівництва» (спільно з мовознавцями, 1980); «Заповідні екосистеми Карпат» (співавтори Е. Гадач, Т. Шімон, С. Міхалик, 2004); «Система охорони природи у верхів'ї Дністра», 2004; «Сторіччя створення пралісових резерватів в Українських Карпатах» (співавтор В.О. Копач, 2013). Колективні монографії: «Охорона природи Українських Карпат і прилеглих територій», 1980; «Флора і рослинність Карпатського заповідника», 1982; «В.И. Вернадский Жизнь и деятельность на Украине», 1984 (друге видання – 1988); «Заповідні екосистеми Карпат», 1991; «Основи соціоекології», 1995; «The East Carpathian biosphere reserves», 1999; «Раритетний фітоценофонд західних регіонів України (Созологічна оцінка й наукові засади охорони)», 2004; «Ужанський природний національний парк Поліфункціональне значення», 2008.

У монографії «Історичний та етнокультурний нарис закарпатського села Кричова» (2014) Степан Михайлович, на прикладі рідного села, охарактеризував політичні, соціальні та економічні умови життя селян Закарпаття – від угорського, австро-угорського періодів і до незалежності України. Він обґрунтував вагому роль гірських сіл у збереженні рідної мови, релігії предків, етнокультурної спадщини, завдяки яким вони не піддалися насильницькій асиміляції. Автор наголошує, що прогресивний розвиток сіл можливий, якщо він охоплюватиме не лише матеріальну, але й духовну сфери селянства й пропонує розробити Державну програму стабільного соціально-економічного та етнокультурного розвитку села. За названу книгу Вченою радою НЛТУ України її автору було присуджено засновану університетом Всеукраїнську премію «Лісова пектораль» (2015 р.).

Професор С.М. Стойко – активний учасник міжнародних наукових конференцій в Україні й поза її межами, на яких достойно представляв українську природничу науку. Ювіляр підтримував і підтримує наукові зв'язки із зарубіжними університетами й науково-дослідними установами. Він виступав з лекціями в Агрономічному університеті Відня, у Технічному університеті у Зволени, у Сільсько-господарській академії ім. Г. Менделя в Брно, в Ульському університеті в Німеччині, у Ботанічному інституті Чеської академії наук у Празі, в Університеті імені Етвеша в Будапешті.

Маючи багатий науковий і практичний досвід у галузі охорони природи й заповідної справи, учений охоче допомагає національним паркам і заповідникам, держлісгоспам, державним і громадським природоохоронним організаціям вирішувати невідкладні завдання збереження біотичного, біогеоценотичного та ландшафтного різноманіття. Спільно з Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища у Львівській області проф. С.М. Стойко видав книгу «Заповідні території Львівщини» (2010, друге видання – 2013 р.). У 2015 р. опубліковано спільну з директором Ужгородського держлісгоспу І.В. Костівим книгу «Ліси Ужгородщини. Оптимізація та збереження».

На основі аналізу історичного поступу у ставленні суспільства до лісового біому та участі громадськості в охороні й відновленні лісів, проф. С.М. Стойко визначив пріоритетні завдання лісівників України у збереженні лісівничої спадщини. На його думку, імперативом такої мети повинен стати Екологічний лісовий кодекс. У майбутньому, можливо, будуть сприятливі політичні умови, щоб прийняти такі кодекси на рівні окремих континентів або ж навіть на світовому.

Професор С.М. Стойко протягом багатьох років був членом спеціалізованої Вченої ради на географічному факультеті Львівського національного університету ім. Івана Франка (спеціальність “Фізична географія”) та фармацевтичному факультеті Львівського медичного інституту. У 1993 р. його було обрано дійсним членом (академіком) Лісівничої академії наук України. З 2006 р. є дійсним членом Наукового товариства ім. Тараса Шевченка, а з 2015 р. – його Почесним членом. За значний внесок у розроблення наукових основ заповідної справи в Україні, охорону раритетного фіто-

геофонду й фітоценофонду на IX з'їзді Українського ботанічного товариства проф. С.М. Стойка було обрано Почесним членом Товариства.

Учений отримав низку нагород в Україні та за кордоном. За розроблення наукових основ у галузі охорони природного середовища у 1991 р. С.М. Стойка удостоєно Золотої відзнаки Міністерства охорони середовища і природних ресурсів Польщі. За наукові праці в галузі охорони природи та за створення мережі природних заповідників і біосферних резерватів у Карпатах, у 1995 р. у Раді Європи в Страсбурзі його нагороджено фундацією Й.В. Гете Золотою медаллю Петера Й. Ленне. На XII Конгресі міжнародної Асоціації «Космос і філософія» (Греція, 2001 р.) отримав почесний сертифікат. За цикл наукових праць колективу авторів «Розроблення наукових засад і практичних рекомендацій щодо збереження біорізноманіття в контексті сталого розвитку України» у 2005 р. С.М. Стойко став Лауреатом державної премії України в галузі науки і техніки. За багаторічну співпрацю з польськими натуралістами в галузі територіальної охорони природи та екологічної освіти Наукова рада Бещадського Парку Народового у 2007 р. удостоїла проф. С.М. Стойка відзнаки «Бещадський ведмідь». За вагомий внесок у розвиток лісового господарства та охорони природи України Держкомлісгосп України удостоїв у 2010 р. професора С.М. Стойка відзнакою «Почесний лісівник України», а Міністерство охорони навколишнього природного середовища – відзнакою «Почесний працівник заповідної справи». За наукові досягнення в галузі лісознавства та охорони природи деканат факультету лісознавства та технології деревини Аграрного та лісового університету ім. Г. Менделя у м. Брно нагородив у 2010 р. ювіляра пам'ятною медаллю Грегора Менделя. Указом Президента України у 2010 р. його нагороджено орденом «За заслуги» III ступеня.

Професор С.М. Стойко особисто був знайомий та спілкувався на конференціях з видатними вітчизняними й зарубіжними вченими – І.С. Мелеховим, В.М. Сукачовим, П.С. Погребняком, О.Л. Бельгардом, Б.П. Колесніковим, Г.В. Криловим, А. Златніком, Я. Сніком, Я. Чершовським, Т. Шімоном, І. Волощуком, Е. Гадачем, С. Гейним та ін. Він – один з ініціаторів відновлення знищеного після Другої світової війни пам'ятного знаку на честь видатного угорського лісівника XIX ст. Карла Вагнера у Кам'яницькому лісництві Ужгородського держлісгоспу.

Як учень академіка Петра Степановича Погребняка, Степан Михайлович продовжує розвивати його наукові ідеї в галузі лісознавства та лісової екології й досі бере активну участь у громадській природоохоронній діяльності.

Тривалий період очолював Президію Львівського обласного товариства охорони природи та Наукову раду Львівського будинку вчених. Був членом Ради Українського ботанічного товариства. Як заступник голови Ради з проблем біосфери Західного Наукового Центру АН УРСР, брав активну участь в обґрунтуванні заходів з охорони природи у західно-му регіоні України.

У науковій творчості вченого значною мірою допомагало йому знання іноземних мов – чеської, словацької, угорської, польської, частково німецької, латинської. Він переклав монографію чеських екологів В. Moldan, J. Zyka, J. Jenik “Životné prostředí očima přírodovědce” – Б.Молдан, Я. Зика, Я. Єнік “Жизненная среда глазами натуралиста” (Львів : Вид-во “Вища школа.”, 1986. – 133 с.).

Незважаючи на поважний вік, професор С.М. Стойко продовжує працювати на науковій ниві, бере участь у наукових конференціях. Як гідний уродженець Срібної Землі, він належить до когорти непересічних особистостей на науково-освітньому небосхилі України і Європи, до когорти тих людей, творчий шлях яких треба вивчати як частку історії української природничої науки.

Унікальний феномен Степана Стойка – саме так можна визначити місце вченого в українському природознавстві.

Шановний ювіляре! Завдяки Вашому таланту й наполегливості Ви зробили гідний внесок у розвиток природничих наук. Ваші ґрунтовні праці в галузі лісової геоботаніки, лісової типології, фітогеографії, геосозології повсякденно використовуються на практиці і ввійшли у золотий фонд природознавства в Україні та за кордоном. Ваша працелюбність, душевна щедрість, мудрість й доброта, чуйність і доброзичливість у людських взаєминах є прикладом для наслідування.

Велика пошана Вам, Степане Михайловичу, за виховання молодого покоління лісівників, географів, фітосозологів, екологів, за щедрий дарунок їм своїх багатих знань і досвіду, за плідну наукову працю.

З нагоди Вашого славного ювілею прийміть найщиріші побажання доброго здоров'я, безмежного щастя, благополуччя, родинного затишку. Нехай завжди Вас супроводжують творча наснага, оптимізм і незгасна енергія, а нагородою Вам буде Божа благодать й щира пошана від усіх, хто йде Вашим праведним життєвим шляхом.

*Ю.Ю. Туныця, Г.Т. Криницький, М.П. Козловский,
В.Д. Бондаренко, И.В. Делеган, П.Т. Яценко*

**ДОСТОЙНИЙ СЫН КАРПАТ
(ПО СЛУЧАЮ 95-ЛЕТИЯ СО ДНЯ
РОЖДЕНИЯ ИЗВЕСТНОГО УКРАИНСКОГО
УЧЕНОГО СТЕПАНА СТОЙКА)**

Степан Михайлович Стойко – главный научный сотрудник Института экологии Карпат НАН Украины (теперь – на пенсии), доктор биологических наук, профессор, Doctor honoris causa Зволена-

ского технического университета, действительный член Лесоводственной академии наук Украины, почетный член Украинского ботанического общества и Научного общества имени Т. Шевченко, лауреат Государственной премии в области науки и техники. Научная деятельность проф. С.М. Стойка связана с регионами Карпат, Расточья и частично – Западного Подолья. Основные научные направления – лесоведение, лесная экология, геоботаника, фитогеография, экология, заповедное дело, геосозология. Научные достижения изложены в десяти научных и научно-популярных монографиях и в около 500 научных работах, из которых более 60 опубликовано в зарубежных изданиях. Научная и природоохранная деятельность профессора С.М. Стойка широко известна за рубежом, где получила заслуженное международное признание. Под руководством профессора С.М. Стойка защищено 12 кандидатских диссертаций.

*Y. Tunytsya, G. Krynytskyy, M. Kozlovskiy,
V. Bondarenko, I. Delegan, P. Yaschenko*

**GLORIOUS SON OF THE CARPATHIAN
REGION (ON THE OCCASION OF THE
95TH ANNIVERSARY OF THE UKRAINIAN
SCIENTIST STEPAN STOIKO)**

Stepan Mykhajlovych Stoyko is a leading scientist of The Institute of Ecology of Carpathians of National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Biological Sciences, Professor, Doctor Honoris Causa. Scientific activity of Professor S.M. Stoyko is closely related to the regions of the Carpathians, Roztochchya and partly – Western Podillya. Main scientific directions are: Forest Geobotany, Forest Types Classification, Forest Ecology, Biogeography, Nature Conservation and Protected Areas Management. Scientific achievements have been published in 10 scientific and popular science books (monographs) and 500 other scientific publications from which over 60 published in foreign editions. For the scientific publications published by the group of authors with a general title “Development of scientific principles and practical recommendations of maintenance of biodiversity in the context of sustainable development of Ukraine” in 2005 Stepan Stoyko was awarded with Diploma of Laureate of the State Prize of Ukraine in the area of Science and Technology. Under the supervision of Professor Stoyko 12 PhD dissertations were defended.